

Barański, Józef

Drobin w latach Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego (od 1864 r.)

Notatki Płockie 31/3-128, 30-34

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Drobin w latach Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego (do 1864 r.)

ZARYS DZIEJÓW

Drobin usytuowany jest w odległości 30 kilometrów na północny wschód od Płocka. Nie jest znana data przywileju lokacyjnego miasta. Najwcześniejsza informacja o mieście pochodzi z 1487 r. Zygmunt I Stary w 1511 r. na prośbę właściciela miasta Pawła Kryskiego zwiększył liczbę jarmarków do dwóch, zaś Zygmunt II August w 1556 r. do trzech. Upadek gospodarczy Drobiną zarysował się na przełomie XVI i XVII w., a pogłębiły go wojny szwedzkie. Stąd też w drugiej połowie XVII w. mieszkało tu tylko około 200 osób.¹ Symptomy ożywienia gospodarczego wystąpiły tu dopiero u schyłku Rzeczypospolitej szlacheckiej. Świadczą o tym dane statystyczne z początku lat 90-tych XVIII w., według których miasto liczyło 420 osób, mieszkających w 100 domach.²

W 1793 r. w wyniku drugiego rozbioru Polski Drobin traci wolność dostając się pod panowanie Prus.³ Już jednak pod koniec 1806 r. wolność tę odzyskał i znalazł się w granicach Księstwa Warszawskiego, a następnie od 1815 r. Królestwa Polskiego.

Administracyjnie związany był z Płockiem, który był stolicą departamentu (w latach 1793—1815) zamienionego na województwo, to zaś (od 1837 r.) na gubernię.

PROBLEMATYKA DEMOGRAFICZNA

Przedmiotem niniejszego artykułu będą dzieje Drobiną w okresie Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego. Autor w oparciu o źródła archiwalne pragnie nakreślić obraz społeczno-ekonomiczny miasta. Stąd też analiza dotyczyć będzie struktury demograficznej, zawodowej, finansów, inwestycji komunalnych, instytucji religijnych i oświaty. Drobin pod względem terytorialnym należał do najmniejszych miast północnego Mazowsza. Jego powierzchnia wynosiła 37 mórg.⁴ Również jeśli chodzi o liczbę mieszkańców, zaliczany był do najniższego piątego rzędu miast.⁵ Ludność miasta w 1808 r. składała się z 1717 osób, należących do dwóch grup narodowościowych: polskiej (110 mieszkańców — do społeczności niemieckiego) i żydowskiej (1607). Pierwsza utożsamiała się z reguły z religią katolicką, druga z mozaistyczną.⁶ W 1817 r. w całej parafii drobińskiej, składającej się z miasta i 23 okolicznych wsi, było: 1699 katolików, 643

wyznawców religii mojżeszowej i 5 protestantów. W samym mieście mieszkało wówczas 1709 osób.⁷ W następnych latach nastąpił regres demograficzny mieszczan narodowości polskiej. W 1826 r. liczba mieszczan wynosiła 1345 (chrześcijan — 474, Żydów — 871).⁸

Stagnacja demograficzna miasta utrzymała się prawie przez cały okres międzypowstaniowy. W 1844 r. mieszkało tutaj 1426 osób,⁹ w 1850 r. — 1223¹⁰, a w 1862 — 1414.¹¹ Brak wzrostu liczby mieszczan był zdeterminowany zastojem gospodarczym miasta, a także epidemią cholery, dziesiątkującą ludność zwłaszcza w latach 1831, 1852 i 1855. W niektórych latach, mimo iż nie pojawiła się cholera, miał miejsce regres demograficzny. Np. w 1832 r. urodziło się chrześcijan 15, zmarło 23,¹² u Żydów odpowiednie liczby wynosiły 16 i 28.¹³ Największy ubytek drobinian występował w okresie epidemii cholery. Choroba ta najbardziej zdziatkowała ludność miasta w 1831 r. Wówczas to urodziło się chrześcijan 16, zmarło 48.¹⁴ Odpowiednie liczby dla społeczności żydowskiej (dane tylko z pierwszego półrocza) wynosiły 29 i 77.¹⁵ Dopiero w połowie lat 60-tych XIX w. miał miejsce wzrost liczby mieszczan. Zjawisko to rejestrują dane źródłowe z 18(30) maja 1865 r.

Tabela 1. Ludność miasta w aspekcie narodowościowym według stanu na dzień 18(30) maja 1865 r.

Polaków		Żydów		Niemców		Łącznie
liczba	%	liczba	%	liczba	%	
486	26,3	1349	72,9	16	0,8	1851

Źródło: Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD), Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych (KRSW), sygn. 4325, s. 376.

STRUKTURA ZAWODOWA MIESZCZAN

Wśród mieszkańców miasta istniało znaczne zróżnicowanie zawodowe. Pod koniec okresu Królestwa Konstytucyjnego wystąpiły symptomy niewielkiego wzrostu w zakresie rzemiosła i handlu. Też tę potwierdza lista zarobkujących mieszczan sporządzona we wrześniu 1830 r., zawierająca 68 nazwisk.

Tabela 2. Wykaz niektórych bardziej rozpowszechnionych zawodów w Drobinie w 1830 r.

Lp.	Profesja	Liczba osób
1	Krawcy	20
2	Kramarze	9
3	Handlarze	8
4	Szewcy	8
5	Piekarze	4
6	Młynarze	3
7	Kupcy sukna	2
8	Garncarze	2
9	Garbarze	2
10	Rzeźnicy	1
11	Kowale	1
12	Ślusarze	1
13	Stolarze	1
14	Farbiarze	1
15	Kuśnierze	1
16	Kapelusznicy	1

Zródło: KRSW, sygn. 4324, Komisja Województwa Płockiego do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji, Płock 24 września 1830 r.

Dużą rolę w życiu miasta obok rzemiosła odgrywał handel. Transakcje zawierano na jarmarkach. Drobin posiadał prawo odbywania 10 jarmarków rocznie. 12 (24) grudnia 1850 r. władze zatwierdziły dla guberni płockiej nową tabelę jarmarków i targów. Drobin, podobnie jak większość miast guberni, miał od 1 stycznia 1851 r. 6 jarmarków rocznie.¹⁶ W rozpatrywanym okresie miasto pozbawione było przywileju zwoływania cotygodniowych targów. O ich reaktywowanie wystąpił z pismem 8 (20) czerwca 1856 r. do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych (KRSWiD) właściciel miasta (od 1847 r.) Paweł Kunkel. Wymieniony dziedzic wnioskował o przywrócenie cotygodniowego targu w każdy czwartek. Prośbę swoją uzasadniał następująco: zaprowadzenie targów wpłynęłoby korzystnie na sytuację materialną mieszczan, gdyż rzemieślnicy wyroby swoje będą mogli spieniężać na miejscu oraz kupować produkty żywnościowe bez konieczności wyjazdu do miast sąsiednich. Argumentacja powyższa okazała się mało przekonująca dla KRSWiD, która nie wyraziła zgody na reaktywowanie targów.¹⁷

Strukturę zawodową drobinian ukazuje cenny materiał statystyczny z 1865 r. autorstwa Magistratu miasta. Wyłącznie handlem lub drobnym przemysłem zajmowało się 170 osób, rzemiosłem zaś 110. Niewielką rolę odgrywało rolnictwo, ponieważ istniało tylko 9 gospo-

darstw rolnych, zajmujących w sumie ponad 205 mórg ziemi. Areał statystycznego gospodarstwa wynosił prawie 23 morgi. Rolnicy ci wysiewali łącznie w korchach: żyta — 36, pszenicy — 18, jarzyny — 108. Zawód rolnika był domeną mieszczan Polaków. Z rolnictwa utrzymywało się łącznie 39 osób.¹⁸

WŁADZE MIEJSKIE

Ustrój miasta opierał się na aktach prawnych z 10 lutego 1816 r. i z 30 maja 1818 r. Na czele Zarządu Muncypalnego, czyli Rady Miejskiej, stał burmistrz. Do jego kompetencji służbowych należało między innymi: promulgacja zarządzeń władz nadrzędnych, troska o wygląd estetyczny i bezpieczeństwo miasta, nadzór nad kasą miejską. Do Rady Muncypalnej oprócz burmistrza należało 2 ławników, sprawujących swoje funkcje honorowo. Burmistrz z reguły pełnił obowiązki kasjera. Często burmistrzowie drobińscy popadali w konflikt z prawem. Już w okresie Księstwa Warszawskiego 2 burmistrzów zdymisjonowano. Pierwszemu z nich Oyrzyńskiemu udowodniono defraudację finansową.¹⁹ Inne było podłoże pozbawienia urzędu Juliana Żeromskiego. Dekretem sądu wojennego potwierdzonego 18 listopada 1813 r. przez generała rosyjskiego Benignesa został on nie tylko pozbawiony burmistrzostwa, ale również osadzony w areszcie. Żeromskiego oskarżono o niedostarczenie w rozkazanym terminie 4 bryczek na potrzeby wojska. Według opinii prefekta departamentu płockiego wina burmistrza wynikała nie z nieposłuszeństwa, lecz z ubogiego stanu mieszczan, uniemożliwiającego natychmiastowe dostarczenie żądanych środków lokomocji.²⁰

Również kolejni burmistrzowie Drobin, piastujący swoje funkcje w czasach Królestwa Polskiego, popełniali defraudacje finansowe. Jednym z nich był Franciszek Dulski, pełniący obowiązki burmistrza i kasjera od 5 (17) lutego do 25 maja (6 czerwca) 1839 r. to jest do chwili śmierci. W tak krótkim okresie rządów niedobór w kasie wyniósł 146 rubli srebrnych (rs.)²¹ Przystępstw finansowych dopuścił się również burmistrz Teodor Lempicki. Wykryty w 1848 r. deficyt kasy miejskiej, wynoszący ponad 43 rs, stał się powodem dymisji Lempickiego.²²

FINANSE KASY MIEJSKIEJ

Rozwój miasta uzależniony był od wielkości budżetu (dochodów i wydatków) kasy miejskiej, który według ówczesnej nomenklatury nazywał się etatem. Kwoty pieniężne określone etatem były bardzo zróżnicowane w poszczególnych latach analizowanego okresu.

Jeśli chodzi o strukturę dochodów drobińskiej kasy ekonomicznej, dzieliły się one na dwa rodzaje: stałe i niestałe. Prawie całość wpływów finansowych kasy stanowiły dochody pierwszej grupy, a w ich ramach gros to

opłaty z tytułu dzierżawy z brukowego i jarmarcznego oraz tak zwany kanon uiszczany od zarobkujących w mieście.²³ Z reguły dochód z brukowego i jarmarcznego dzierżawili w drodze licytacji Żydzi, np. na lata 1849—1851 dochód ten wydzierżawił Lewek Szwartz za roczną sumę 102 rs.²⁴ Znaczny procent dochodów kasy miejskiej pochodził ze składek posiłkowych od mieszczan oraz z funduszków bóżniczych. W etacie z 1863 r. wymienione dochody kształtowały się odpowiednio 105 rs. i 30 rs.²⁵ Kasa ekonomiczna Drobin posiadała niewielki kapitał, zwany remanentem, lokowany na 3% w Banku Polskim. W etacie na lata 1854—1856 oszczędności te sięgały 225 rs. przynosząc z tytułu oprocentowania w skali rocznej prawie 7 rs.²⁶

Drugą część budżetu miejskiego stanowiły wydatki. Ponad 90% dochodów wydatkowano na utrzymanie szczupłej liczebnie kadry urzędniczej, służb pomocniczych oraz na bieżące potrzeby kancelarii (opał, światło, wynajęcie lokalu, materiały piśmienne itp.). Dochód drobińskiej kasy ekonomicznej w 1863 r. wyniósł 408 rs. Wydatki na pensje (burmistrza i jednocześnie kasjera — 150 rs. urzędnika kancelarii — 75 rs., policjanta — 45 rs., stróża nocnego — 33 rs.) urzędnicze i służb pomocniczych przekroczyły kwotę 300 rs. Ponad 70 rs. wydatkowano zaś na wynajęcie lokalu na biuro Magistratu i kasy miejskiej, na mieszkanie burmistrza oraz na funkcjonowanie kancelarii.²⁷ W tej sytuacji pozostała niewielka kwota na sfinansowanie innych niezbędnych potrzeb miasta.

INWESTYCJE KOMUNALNE

Trudności finansowe miasta wpływały ujemnie na podejmowanie niezbędnych inwestycji komunalnych, które według ówczesnej terminologii określono melioracjami. Stąd też ruch inwestycyjny w mieście prawie nie istniał, a realizacja zaplanowanych melioracji ciągnęła się latami. Przykładem jest choćby restauracja studni publicznej usytuowanej w Rynku. Już bowiem w 1826 r. władze wojewódzkie sygnalizowały Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji pilną potrzebę przyspieszenia reperatury studni, która była pobudowana kosztem dziedzica. Miasto nie posiadało funduszków na sfinansowanie tej melioracji.²⁸ Władze centralne były zdania, aby Komisja Wojewódzka zażądała od dziedzica miasta lub mieszczan protokolarnej dobrowolnej deklaracji o sfinansowaniu zamierzonej reperatury.²⁹ Dziedzic Kunkel wyraził zgodę na dostarczenie materiałów niezbędnych do restauracji studni. Mieszczanie natomiast nie zadeklarowali pomocy ani finansowej, ani w robociznie. Jedynie mieszczanie żydowscy ofiarowali na budowę studni kwotę 75 rs. Rząd gubernialny zażądał jednak, aby wszyscy mieszczanie partycypowali w realizacji tej melioracji.³⁰ W mieście znajdowało się tylko 6 studni prywatnych, stąd też oddanie do

użytku wyremontowanej studni publicznej było pilną koniecznością.³¹ Dopiero jednak w 1857 r. ruszyła z martwego punktu sprawa budowy studni drewnianej z mechanizmem kołowym. Melioracji tej podjął się w wymiaru licytacji Julian Thun za sumę 197 rs.³²

Na początku lat 40-tych XIX w. powstała konieczność wzniesienia domu, w którym mieściłaby się szkoła elementarna oraz Urząd Muncypalny, gdyż budynek mieszczący wymienione instytucje zawałił się na skutek złego stanu technicznego. Trudności finansowe stanowiły jednak barierę uniemożliwiającą realizację ambitnych zamierzeń. Remanent miasta lokowany w Banku Polskim wynosił wówczas 375 rs. i był niewystarczający na sfinansowanie budowy domu murowanego dla wymienionych wyżej instytucji.³³

Drobin zajmował końcową lokatę na liście ośrodków małomiasteczkowych północnego Mazowsza pod względem zakresu zrealizowanych inwestycji komunalnych. W rozpatrywanym okresie nie rozpoczęto tutaj prac związanych z budową trotuarów, brukowaniem ulic, ich oświetleniem poprzez system latarni.

MIASTO W POWSTANIACH NARODOWYCH

Drobin partycypował w powstaniach narodowych Królestwa Polskiego. Miasto poniosło znaczne straty materialne w okresie powstania listopadowego. Straty te wyniosły 20 600 złotych polskich (złp.), co odpowiadało jedenastoletniemu dochodowi kasy miejskiej. Były one bardzo wysokie w porównaniu z wielkością miasta. Świadczy o tym skala strat miast, kilkakrotnie przewyższających terytorialnie i ludnościowo Drobin, takich jak: Sierpc (30 606 złp.) czy Mława (28 367 złp.)³⁴

Na podkreślenie zasługuje również patriotyczna postawa drobinian w powstaniu styczniowym. Wielu mieszkańców miasta walczyło w szeregach powstańczych w latach 1863—1864. Wśród nich był między innymi: szlachcic Ludwik Kunkel, który powrócił z oddziału powstańczego 10 lutego 1863 r. i Żyd Abram Wajsmyc walczący aż do 9 czerwca 1864 r.³⁵

5 mieszczan za udział w powstaniu styczniowym oddanych zostało na czas nieograniczony pod dozór policyjny: Rudolf Cholewicz, Fiszel Dramino, Hersz Szmerlak, Józefa Drzewiecka i Antoni Siedlecki.³⁶ Również z terenu gminy Drobin wiele osób walczyło w oddziałach powstańczych. Byli to z reguły ludzie młodzi. Oto nazwiska niektórych z nich: Henryk Gutkowski lat 29, szlachcic właściciel folwarku, mieszczący we wsi Nagórki, Jan Rutkowski lat 33, parobek dworski i Andrzej Lewandowski lat 25, także parobek dworski ze wsi Tupadły. Pierwszy z nich walczył w oddziale Cetkowskiego, pozostali dwaj pod dowództwem Kolbego.³⁷

Ujawniający się dobrowolnie powstańcy, aby uniknąć represji, składali w kościołach przy-

sięę wierności carowi Aleksandrowi II. Przyjętą taką dopełnili w miejscowej świątyni między innymi: Ludwik Kunkel w obecności naczelnika wojennego oddziału drobińskiego i proboszcza parafii 25 listopada (7 grudnia) 1864 r.³⁸ i Sylwester Piotrowski w lipcu tego samego roku.³⁹

INSTYTUCJE RELIGIJNE. OŚWIATA

Istnienie 3 grup mieszkańców pochodzenia polskiego, żydowskiego i niemieckiego znalazło odbicie w następujących wyznaniach religijnych: katolickim, mozaistycznym i ewangelicko-augsburskim. To trzecie wyznanie z uwagi na kilkunastoosobową grupę wiernych nie odgrywało większej roli w życiu religijnym miast.

Jeśli chodzi o parafię katolicką, trudno ustalić datę jej założenia. Prawdopodobnie powstała w XIII wieku lub na początku XIV w. Najwcześniejsza wiadomość o istniejącym tutaj kościele drewnianym pochodzi z 1333 r. Kościół murowany, kryty dachówką zbudowany został w XVI w., jego konsekracja miała miejsce w 1597 r. W XVIII w. budowla ta była w złym stanie technicznym. Około 1770 r. zawalił się dach, ściany zaś uległy zniszczeniu. Świątynię odrestaurowano około 1780 r.⁴⁰ Ze znajdujących się w niej dzieł sztuki na podkreślenie zasługują 2 nagrobki rodziny Kryskich. Pierwszy z nich przedstawia Pawła Kryskiego, dziedzica Drobinia (jego siostra była matką świętego Stanisława Kostki) i żonę jego Annę ze Szreńska herbu Dołęga oraz ich syna Wojciecha, podkomorzego płockiego, który był wysłannikiem Zygmunta Augusta w kontaktach dyplomatycznych dworu królewskiego z papieżem, cesarzem Hiszpanii i królem Anglii. Mauzoleum to nieznanego dłuta wykonane jest z miękkiego wapienia w kształcie ołtarza, przedstawia siedzące figury rodziców, z przodu zaś leżącą na sarkofagu postać ich syna w stroju rycerskim. Fundatorem pomnika był Stanisław Kryski — kasztelan raciański, późniejszy wojewoda mazowiecki. Drugi nagrobek również nieznanego autora jest nieudanym naśladownictwem poprzedniego, powstałym z inicjatywy Wojciecha Kryskiego, kasztelana sierpeckiego. Przedstawia on postacie rodziców fundatora wspomnianego już Stanisława oraz jego żony Małgorzaty z Uchańskich.⁴¹

Drugą budowlą sakralną wyznawców katolicyzmu był kościół świętej Praksedy wzniesiony w XVI w. Już na początku XVIII w. świątynia ta uległa zniszczeniu. Renowacji budowli dokonał około 1740 r. ks. W. Niski, proboszcz drobiński.⁴² Upadającą świątynię rozebrał w 1824 r. ks. Walenty Słupecki, miejscowy proboszcz.⁴³

Większa część mieszczan była narodowości żydowskiej i wyznawała religię mozaistyczną. Miejscem kultu religijnego wyznawców Mojżesza była bóżnica. 18 (30) czerwca 1846 r. na-

czelnik powiatu płockiego przedstawił władzom gubernialnym w Płocku projekt budowy nowej świątyni żydowskiej w Drobinie, która miała być usytuowana na miejsce starej rozebranej, gdyż istniała obawa jej zawalenia.⁴⁴ Koszt budowy obliczony został na 2277 rs. Większość wymienionej kwoty — 1341 rs. została zebrana z dobrowolnych ofiar. Budowlę tę ukończono pod koniec 1853 r. Jej drewniana konstrukcja wznosiła się na podmurowaniu i była pokryta dachówką. Ściany bóżnicy zarówno wewnątrz jak i zewnątrz były otynkowane wapnem.⁴⁵

Dużą wagę społeczność drobińska przywiązywała do oświaty. Świadczy o tym utrzymywanie szkoły elementarnej, nad którą pieczę sprawował miejscowy proboszcz. W opisie kościoła parafialnego z 31 lipca 1817 r. stwierdzono, co następuje. Szkoła elementarna powstała w Drobinie 11 sierpnia 1811 r. Izba lekcyjna mieściła się w drewnianym domu krytym słomą. 18 lipca 1817 r. został tutaj zatrudniony w charakterze nauczyciela Leon Majewski z roczną pensją 600 złp. Zdaniem proboszcza wymieniony nauczyciel bardzo dobrze wywiązywał się z powierzonej mu funkcji. W utrzymaniu drobińskiego pedagoga partycypowali mieszkańcy miasta wnosząc składkę w kwocie 400 złp., dziedzic miejscowy — 100 złp. i proboszcz 100 złp. Do szkoły elementarnej uczęszczało wówczas 16 dzieci. W liczbie tej było 10 osób wyznania katolickiego (7 chłopców i 3 dziewczęta) oraz 6 chłopców żydowskich. Program nauczania obejmował naukę czytania, pisanie, rachunków, gramatyki oraz geografii.⁴⁶

Rozwój szkoły w latach następnych był powolny. W 1842 r. lista uczniów obejmowała tylko 20 nazwisk.⁴⁷ Większość dzieci mieszkańców miasta nie uczęszczała do szkoły. Następnym takiej sytuacji był znaczny procent analfabetów wśród mieszczan, jednak większy u Polaków niż u Żydów. Z danych statystycznych z 1823 r. wynika, iż na 30 aktach urodzenia chrześcijan złożyło swoje podpisy tylko 17 osób, a 73 nie podpisało się, co stanowi 81,1% analfabetów. Korzystniejsza sytuacja wystąpiła u mieszkańców żydowskich, gdyż na 39 aktach urodzenia także z 1823 r. potrafiło podpisać się 90 osób, zaś tej umiejętności nie wykazało 27 mieszczan, a więc zjawisko analfabetyzmu określa się tutaj w 23%.⁴⁸

Drobińska szkoła elementarna przestała funkcjonować z chwilą śmierci jej wieloletniego nauczyciela Macieja Wojciechowskiego w dn. 20 sierpnia (1 września) 1855 r.⁴⁹ W aktach wizytacyjnych kościoła parafialnego z 15 (27) września 1856 r. podkreślono, iż szkoła elementarna od roku jest zamknięta, gdyż mimo kilkakrotnych pism proboszcza kierowanych do gimnazjum płockiego etat nauczycielski w Drobinie nie został obsadzony.⁵⁰

Funkcjonująca w mieście szkoła żydowska miała charakter bardziej powszechny niż polska. Niezależnie od kształcenia w ramach własnego systemu szkolnego część Żydów posyłała dzieci do szkoły chrześcijańskiej. W do-

bie powstania styczniowego powstała możliwość poprawienia warunków lokalowych drobińskiej oświacie żydowskiej. Wówczas to 25 stycznia (6 lutego) 1864 r. Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zatwierdziła kosztorys budowy szkoły na sumę 1477 rs. Budynek miał być drewniany na podmurowaniu i pokryty dachówką.⁵¹

* * *

Z 9 miast powiatu płockiego Drobin był jedynym prywatnym ośrodkiem miejskim i zajmował w 1865 r. piąte miejsce po Płocku, Płońsku, Wyszogrodzie i Zakroczymiu pod względem liczby mieszkańców. Miał najniższy

z miast wymienionego powiatu wskaźnik mieszczan rolników — 2,1%.⁵² Przejawem stagnacji gospodarczej miasta była niemożność sfinansowania niezbędnych inwestycji komunalnych, a także nieposiadanie prawa zwoływania targów. Również stan drobińskiej oświaty był niezadowolający, o czym świadczył tak szeroki zasięg analfabetyzmu wśród mieszczan zwłaszcza narodowości polskiej. Na podkreślenie zasługuje wkład drobinian w powstania narodowe, a głównie w styczniowe.

Jedną z form represji caratu po stłumieniu powstania był akt prawny z 1 czerwca 1869 r. w wyniku którego 338 miast Królestwa Polskiego, spośród 452, zamieniono na osady. Prawa miejskie utraciły miasta małe, słabe gospodarczo. W tej grupie był również Drobin.⁵³

PRZYPISY

- ¹ *Miasta polskie w tysiącleciu*, t. II, praca zbiorowa pod red. St. Pazyry, Wrocław—Warszawa—Kaków 1967, s. 484—485.
- ² E. Balcerzak, *Zaopatrzenie w wodę miast mazowieckich w drugiej połowie XVIII wieku*. [W:] *Studia z dziejów rzemiosła i przemysłu*, t. VII, Wrocław—Warszawa—Kaków 1968, s. 39.
- ³ *Dzieje Płocka*, praca zbiorowa pod red. A. Gieysztor, Płock 1978, s. 212.
- ⁴ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD), Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych (KRSW), sygn. 4325, s. 376.
- ⁵ KRSW, sygn. 80, s. 371.
- ⁶ A. Kociszewski, *Mazowsze w epoce napoleońskiej*, Ciechanów 1976, s. 314.
- ⁷ Archiwum Diecezjalne w Płocku (AD), Dekanat Raciążski, sygn. 418, *Opis kościoła parafialnego drobińskiego w czasie wizyty dekanalnej 31 sierpnia 1817 r.*, s. 10—13.
- ⁸ KRSW, sygn. 181, s. 218—236.
- ⁹ AGAD, Komisja Rządowa Przychodów i Skarbu, sygn. 2395, *Wykaz szczegółowy miast...*
- ¹⁰ KRSW, sygn. 80, s. 371.
- ¹¹ KRSW, sygn. 11, s. 124.
- ¹² AD, sygn. 272, *Akta urodzeń i zgonów gminy drobińskiej wyznania chrześcijańskiego z 1832 r.*
- ¹³ Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Płocku (WAP), *Akta urodzeń i zgonów gminy drobińskiej wyznania mojżeszowego z 1832 r.*
- ¹⁴ AD, sygn. 272, *Akta urodzeń i zgonów gminy drobińskiej wyznania chrześcijańskiego z 1831 r.*
- ¹⁵ WAP, *Akta urodzeń i zgonów gminy drobińskiej wyznania mojżeszowego z 1831 r.*
- ¹⁶ KRSW, sygn. 4325, s. 118—121.
- ¹⁷ *Tamże*, s. 147—149.
- ¹⁸ *Tamże*, s. 373—376.
- ¹⁹ KRSW, sygn. 4323, *Dozorca Miast i Dozorstwa w Województwie Płockim do Dyrekcji Administracyjnej w KRSW i Policji (KRSWiP)*, Płock, 20 lutego 1820 r.
- ²⁰ *Tamże*, *Prepekt Departamentu Płockiego do Najwyższej Rady Tymczasowej Księstwa Warszawskiego*, Płock 15 grudnia 1814 r.
- ²¹ KRSW, sygn. 4325, s. 65—66 i 282—283; WAP, sygn. 101, k. 27.
- ²² KRSW, sygn. 4325, s. 85—86.
- ²³ *Tamże*, s. 198—201.
- ²⁴ *Tamże*, s. 118—121.
- ²⁵ *Tamże*, s. 198—201.
- ²⁶ *Tamże*, s. 128—131.
- ²⁷ *Tamże*, s. 198—201.
- ²⁸ KRSW, sygn. 4324, *Komisja Województwa Płockiego (KWP) do KRSWiP*, Płock 12 czerwca 1826 r.
- ²⁹ *Tamże*, KRSWiP do KWP, Warszawa 12 lipca 1826 r.
- ³⁰ KRSW, sygn. 4325, s. 138—141.
- ³¹ *Tamże*, s. 143—144.
- ³² *Tamże*, s. 157—160.
- ³³ *Tamże*, s. 58—60.
- ³⁴ KRSW, sygn. 6979, s. 39—43.
- ³⁵ WAP, Naczelnik Wojenny Uczastka Drobin (NWUD), sygn. 2, k. 36.
- ³⁶ *Tamże*, k. 206.
- ³⁷ *Tamże*, k. 196.
- ³⁸ AWP, NWUD, sygn. 3, k. 21.
- ³⁹ AWP, NWUD, sygn. 2, k. 22.
- ⁴⁰ *Diecezja Płocka*, praca zbiorowa pod red. W. Lisa, Płock 1978, s. 333.
- ⁴¹ *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i Innych Krajów Słowiańskich*, wyd. pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, t. II, Warszawa 1881, s. 146.
- ⁴² *Diecezja Płocka — op. cit.*, s. 333.
- ⁴³ AD, Dekanat Płoński, sygn. 408.
- ⁴⁴ AGAD, *Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego (CWWKP)*, sygn. 1690, s. 69—72.
- ⁴⁵ *Tamże*, s. 73—76.
- ⁴⁶ AD, Dekanat Raciążski, sygn. 418 — op. cit., s. 15.
- ⁴⁷ AD, Dekanat Płoński, sygn. 408.
- ⁴⁸ AD, sygn. 268, *Akta urodzeń gminy drobińskiej z 1823 r.*
- ⁴⁹ AD, *Akta urodzeń i zgonów gminy drobińskiej wyznania chrześcijańskiego z 1855 r.*
- ⁵⁰ AD, Dekanat Płoński, sygn. 361.
- ⁵¹ CWWKP, sygn. 1690, s. 114—120.
- ⁵² Załącznik do pozycji: *Dzieje burżuazji w Polsce. Studia i materiały*, t. II, praca zbiorowa pod red. R. Kołodziejczyka, Wrocław 1980.
- ⁵³ St. Pazyra, *Studia z dziejów miast na Mazowszu od XIII do początków XX wieku*, Lwów 1939, s. 352—354.